

Posudek doktorské disertační práce

Mgr. Václav Lábus

Oronymie a hydronymie CHKO Jizerské hory

Oronyms and Hydronyms in Protected Landscape Area Jizera Mountains (Jizerské hory)

Vedoucí práce: PhDr. Milan Harvalík, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Praha 2012, 264 s.

1. Předložená práce má mimořádně kvalitní úroveň. Nese všechny znaky, které jsou charakteristické pro vyspělou badatelskou práci a které tím obvyklý rámec doktorských disertací překračují. Dokládáme tento nápadný rys práce poukazem zejména na následující její vlastnosti:

- Práce vyrůstá z tradic české onomastiky především v dvojím smyslu :

- a) je opřena o důkladnou a všestrannou znalost materiálu a o interdisciplinárně pojatou interpretaci (u Lábusa především historickou, geografickou, sídelní, majetkovou a společensko-kulturní /např. široké uplatnění turistické literatury/),

- b) prokazuje smysl pro hledání a formulování kritérií detailních hodnocení a třídění.

- Práce se velmi dobře a spolehlivě orientuje v přínosu české onomastiky k rozvoji obecné onomastické teorie a v některých bodech (např. v interpretaci variantnosti) přispívá k jejímu prohloubení. Lábus pracuje s kategoriemi, jako jsou např. propriální sféra jazyka, propriálně pojmenovací akt, komunikační a pojmenovací varianty, systémovost propriálních jevů aj., již jako se „samozřejmostí“. Smysl a cíl onomastiky v Lábusově pojetí tak překračuje tradiční zaměření jen na etymologické výklady původu jmen. V souhlasu s tím je proto práce pojata jako systémový popis, analýza a klasifikace materiálu a nikoli jako lexikograficky organizované dílo s množstvím výkladů jednotlivin. A tomuto pojetí také odpovídá struktura práce.

- Disertace má dobře promyšlenou koncepci tematického uspořádání a spolu s přesně aplikovanými východisky teoreticko-metodologickými tvoří koncizní jednotu, což disertaci dává celostní charakter. Přitom autor stojí nad bohatou materiálovou exemplifikací, a třebaže ta jde místy do značných podrobností, vždy je v klasifikačních partiích sevřena shodným kritériem. Proto jsou vzniklé kategorie (skupiny) svým obecným znakem jednotné. Tuto okolnost je třeba podtrhnout zejména proto, že vysoká četnost materiálu svádí v práci s proprii k popisu znaků nesystémových, okrajových, tedy „nekategoriálních“. S tím se v práci Lábusově nesetkáme.

- Studovaný materiál je postižen především jako celek a neulpívá na analýze jednotlivin. Nadřazeným principem je vždy zření k systémovým vlastnostem celku a k funkci daného jevu v něm. Autorovy metodologické postupy se proto pohybují na prvním místě v propriální sféře jazyka, nikoliv jen na rovině etymologicko-výkladové.

- Z analytických postupů bych chtěl vyzvednout ten, který je podle mého soudu pro autora charakteristický: vytváření určité řady na sebe navazujících metodologických kroků.

Příkladem je „řada“ variantnost jmen – transformace propriální motivace – dialektový příznak jména’.

- Sympatickou vlastností předloženého díla je adekvátnost, přesnost a jednotnost použité odborné terminologie, která respektuje dobrou tradici české onomastiky (např. *pozemkové jméno*) i novější výzkumy teoretické onomastiky (např. vymezení *anoikonymie*, *motivačního modelu* aj.).

- Za zvlášť cennou a příkladnou pokládám objektivnost v interpretaci česko-německých mezijazykových vztahů a společenských okolností studované problematiky. Autor se striktně drží váhy pramenného materiálu a starších kvalitních výzkumů německých i českých. Jeho rozbory nebo hodnocení nikdy ani nenaznačují žádný byt’ i jen nádech nacionalismu. Lábus tak přispívá k zobektivizování našeho pohledu na německou a německého pohledu na českou regionální (odbornou, vlastivědnou, turistickou) literaturu. Plní tím také odkaz jak prof. V. Šmilauera, tak prof. E. Schwarze.

- Jako novum předložené práce je třeba pokládat také toto:

a) Disertační práce je prvním dílem české onomastiky, které důsledně pracuje s materiálovými prameny kartografické povahy. Jiné prameny (turistické, vlastivědné, regionální) mají pramennou povahu doplňkovou. Je logické, že výskyt jmen na mapových dílech vede nutně k řešení otázek standardizace proprií a tvoření příslušných databází na k hodnocení přejmenování činnosti po r. 1945. Orientace V. Lábus v této problematice je příkladná a nijak neomezuje výkladové a klasifikační partie práce.

b) Vymezení studovaného území je provedeno se zřetělením k okolnostem administrativním, tj. založením a ohraničením chráněné krajinné oblasti. Orografičnost tohoto územního celku (a tedy i jeho anoikonymie) je vlastně jeho vnějším znakem. Lábusovi se však podařilo na tomto prostoru vystihnout podstatné a typické onymické jevy a procesy, které jsou pro tuto oblast a pro její novou společenskou úlohu typické. Předložená monografie se v tomto smyslu stává modelovou prací i pro jiné chráněné krajinné oblasti Česka, a to nejen pro ty, které leží v areálech historického česko-německého kontaktu.

2. Stavba jednotlivých kapitol je koncipována jednotně a svědčí o systematickosti autorovy pracovní metody: formuluje se problém nebo výzkumný cíl, následuje analýza obvykle bohaté exemplifikace a v závěru se shrnují a zobecňují poznatky. Příkladem mohou být velmi dobré kapitoly věnující se variantnosti německých a českých jmen (u nich včetně variantnosti současné), která končí cennými pozorováními vztahu tzv. pojmenovacích a komunikačních variant. Pozoruhodná jsou zjištění týkající se pojetí produktivity, homonymie a synonymie proprií, deantroponymičnosti jednoho typu jmen nebo honorifikačních funkcí atd.). Vyniká kapitola o Lužické Nise (4.3.2.1), která by měla být publikována samostatně.

Zajímavé jsou argumenty opírající se o přehodnocení jména v lidové etymologii. Tomu se obzvlášť podrobně věnovala něm. regionální literatura.

3. Následující poznámky a připomínky se nijak netýkají celkové úrovně disertace. Jsou míněny jako podklady k diskusi:

a) Německý materiál se – správně – v exemplifikaci i výkladu opírá především o dílo Gierachovo a Schwarzovo. Ti pracovali také s přímými zápisy jmen u autochtonních mluvčích. Pokusil se Lábus „objevit“ ještě dnes na zkoumaném terénu rodilého mluvčího? Zápisy by měly vliv i na obsah kapitoly o nářečních podobách jmen a o hláskových substitucích.

b) Zjistil autor v terénu podoby živého užívání jmen z map? Podnikl výzkum vztahu mluvených a standardizovaných podoby jmen? Na několika místech práce se na tento problém odkazuje, třebaže nebyl cílem práce.

c) Více pozornosti mohlo být věnováno lužickosrbskému substrátu. Srovnání se jmény polskými je možné datovat rokem 1945 a pro českou názvoslovnou činnost té doby neměly patrně význam.

d) Ve vymezení „přímých“ a „nepřímých“ jmen (s. 87) se autor přiklonil k tomu pojetí, které staví na apelativních významech předložkových spojení, nikoli na propriálně relevantním vztahu 'objekt – motiv – pojmenování'. Poměr propria k jeho objektu je vždy přímý, protože se tím naplňuje jeho singulativní a identifikační funkce (*Za potokem* identifikuje objekt 'za potokem'). Nepřímost může vstoupit pouze do obsahu motivace jako její „lokalizující“ příznak (objekt leží „za potokem“). Jaké je autorovo mínění?

e) Jak chápe autor sufixální derivaci anoikonym? Na s. 90 se *Vřesoviště*, *Smrčina*, *Horka*, *Holubník* řadí k derivovaným, *Jezdec*, *Kovadlina*, *Vyhlička*, *Rozmezi* k nederivovaným. Ale tato jména vznikla toponymizací hotových sufixálních apelativ, tj. derivace nemá v nich status propriální.

Poznámky k výkladům některých jmen:

Nisa (s. 16). Podle Udolpha je nejasné, podle Greuleho aj. staroevropské. Jaké je mínění autorovo?

Desná (s.30). Měl být řečeno, že jde o „desný = pravý“ (tedy o pravý přítok), a dodán výběr srovnatelných jmen (Desná na Moravě, hojně na Balkáně, viz Bezlaj aj.).

Polubný (s. 31). Formální rekonstrukce je správná, ale motivační význam „kde jsou listnaté lesy“ nepřesvědčivý. Nejde o *loubí* 'listí', ale o *luby*, *louby*, které se získávaly z podkůrové vrstvy především lip nebo vrb (kolem potoků) a sloužily k pletení košů, nůší, stříšek, spojování dílů náradí apod., srov. top. *Lubno*, *Lubnice*, *Lubojaty* atd.

Heidelberg (s. 34). Sotva k *Heid(e)bleeren* 'borůvky', spíše k deminutivum k *Heide* 'vřesoviště', což je v horách častý motiv.

Riegel (s. 109). Motivačně je to totéž, co v čes. a mor. PJ *rozsocha*, východomor. *rázsocha*, srov. též MJ *Úsuší* v HŠ (z *úsocha).

Wittig (s. 155). Výklad je příkladem autorova kritického hodnocení dosavadních výkladů. Definitivně se nepřikládání k žádnému z nich. Je-li *Wittig* něm. integrát českého *Větev*, pak by bylo třeba odkázat na existenci nějakého jména s tímto i etymonem jinde (např. u Šmilauera v jeho Vodopisu starého Slovenska, u Bezlaje Slovesnka vodna imena a zejm. ze sousedního území /staro/srbského).

Závěr

Předložená práce se zabývá tématem, kterému nebyla v české onomastice v takovém šíři, hloubce a pojetí, jak to provedl V. Lábus, dosud věnována pozornost. Kritickým, objektivním a detailním pohledem na anoikonymii z historicky česko-německého kontaktního území vyrůstá práce z tradic české onomastické školy, v koncepci teoreticko-metodologických východisek se opírá o výdobytky českého bádání v onomastice obecněteoretické. Lábusovy nové poznatky tyto výdobytky prohlubují a rozvíjejí.

Práce prokazuje spolehlivou orientaci nejen v obecných aspektech studované problematiky, ale zejména v souvislostech plynoucích z postavením a funkcí dané anoikonymie v propriální sféře češtiny i němčiny. Analytické, hodnotící a třídící postupy svědčí o promyšlené koncepci i metodologii, do níž je včleněn jak zřetel mezijazykového kontaktu, tak zřetel interdisciplinarity.

S ohledem na tematiku, materiál a mimořádnou úroveň zpracování doporučuji, aby byla Lábusova práce publikována. Je obohacením české onomastiky a lingvistiky a jistě vzbudí zájem i onomastiky německé.

Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem pokládám předloženou práci, která v rámci doktorského studia splňuje a ve své celkové vědecké úrovni překračuje požadavky kladné na disertaci, za bezproblémový podklad k získání titulu Ph.D.

V Brně dne 23. března 2012

Prof. PhDr. RUDOLF Srámek, CSc.
Katedra českého jazyka
Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity